

ПРОЛОГ ДО ТРАГЕДІЇ “РОМЕО І ДЖУЛЬЕТТА” В. ШЕКСПІРА В ПЕРЕКЛАДІ В. МИСИКА.

Наталя ГРИЦІВ (Львів, Україна)

У статті проведено аналіз Прологу до трагедії “Ромео і Джульєтта” В. Шекспіра в перекладі В. Мисика. Подано також стислий опис Шекспіріани В. Мисика.

The article is focused on the analysis of the Prologue to the tragedy “Romeo and Juliet” by W. Shakespeare in V. Myssyk’s translation. Concise data of V. Myssyk’s translations of W. Shakespeare’s works are provided as well.

У цьому дослідженні розглядаємо пролог до трагедії “Ромео і Джульєтта”. Г. Кочур, проаналізувавши переклади П. Куліша, М. Вороного, А. Гозенпуда, І. Стешенко та В. Мисика (детально зупинився на аналізові прологу), таки надає перевагу Мисиковому варіантові, відзначивши, що “превага Мисикового перекладу видається безперечною – так логічно там плине розповідь. [...] Мисик ухилився від буквализму й створив дуже невимушений, дуже природний варіант. [...] Цей переклад має немало перевагу перед тими, що є в розпорядженні і читачів, і режисерів” [4: 501–502]. В даній розвідці спробуємо знайти цьому підтвердження.

Перший відомий україномовний переклад трагедії “Ромео і Джульєтта” здійснив П. Куліш (переклад опубліковано 1901 р.) [16]. Відомі також переклади М. Вороного (вперше опубліковано 1928 р., перевидано 1929 р.) [11], І. Стешенко (переклад виконано 1952, опубліковано 1986) [10] та В. Мисика (1932 року, опубліковано 1988) [13]. Останній переклад – для нас пріоритетний, оскільки його опублікував журнал “Прапор” у 1988, № 9 – 10. Перевидань не було, тобто переклад начебто сучасний, втім пересічний читач з ним незнайомий. Під час аналізу провадитимемо паралель з перекладом І. Стешенко, включеним до шеститомного видання творів Вільяма Шекспіра, тобто найвідомішим широкому загалу. Задля справедливості варто також згадати, що існує автограф прозаїчного перекладу “Ромео і Джульєтти” Гната Хоткевича [15].

У вищезгаданому шеститомному виданні Василь Мисик представлений перекладами драми “Тимон Афіньський”, яка до цього в його перекладі друкувалась в тритомному виданні, [14] та “Юлій Цезар”. До української Шекспіріани Василь Мисик також доклався перекладом коліскової з комедії “Сон літньої ночі”, пісні *Весна* з комедії “Марні зусилля кохання” та пісні Ам’єна з комедії “Як вам це сподобається” [8: 303–313]. Окрім цього, в архіві Харківського літературного музею зберігається раніше не друкована рецензія під назвою “Шекспір українською мовою”, написана 1961 року, на видання: Уільям Шекспір, Вибрані твори в 2-х томах, К., Мистецтво, 1950-1952рр. [7]. В. Шекспіра та В. Мисика також поєднує переклад вірша Джона Мільтона “Шекспір” [7: 314].

Розглядаючи Шекспіріану В. О. Мисика доречно згадати його дружину – М.І. Таран-Мисик. Марія Іванівна до останнього подиху дбала про те, щоб повністю опублікувати спадщину чоловіка і дуже болісно переживала будь-які погіршеності в цьому питанні. Так, до прикладу, розгнівавшись на те, що до шеститомного видання творів В. Шекспіра 29740 рядків (“Тимон Афіньський”, “Юлій Цезар”) скоротили до 13500, порадившись з сином Миколою від першої дружини (йдеться про видання до 85-річчя В. Мисика), повідомила: “ми вважаємо таке видання приниженням гідності Василя Мисика, як і переклади з Шекспіра в 6-ти томнику, і не даємо своєї згоди на його публікацію”, нижче додаючи, що “Василь Олександрович був найсуворішим, найвимогливішим редактором своїх творів, без жалю нищив те, що йому не подобалось: всі його твори – вибрані. А як володів він мовами! Якими користувався світовими перлинами для свого перекладу! [...] Золотоносна жила! А наші видавці хочуть зовсім знищити його!” [6].

Любов до творчої спадщини В. Шекспіра плекав В. Мисик до останніх днів. Так, 10.02.1983 року увечері, переддруковуючи переклад “Тимона Афіньського” з В. Шекспіра, він упав додолу, [...] згорів за робочим столом. В тяжкому стані пролежав 20 днів, після чого 3 березня 1983 року відійшов у вічність [там само].

Кількісно малий показник, представлений Василем Мисиком, аж ніяк не поступається якісному виконанню перекладів.

Для зручності аналізу паралельно пропонуємо переклад В. Мисика та І. Стешенко:

Два доми, рівно поважані й славні,
в Вероні красній, місці наших дій,
знов починають свої чвари давні
й чужою кров'ю кроплять розлад свій.
З лон тих домів – рокована, нещасна –
коханців пара у життя іде,
і їх загибель – люта, передчасна –
край ворожнечі батьківській кладе.
Любов, що їм життя розбити має,
і довга ворожнеча двох родин,
що тільки з смертю їх дітей сконає,
за дві години наш перейдуть кін.
Прислухайтесь ж вухом небайдужим,
ми працею всі вади надолужим.

(пер. В. Мисик)

Однаково шляхетні дві сім'ї
В Вероні пишній, де проходить дія,
Збували в ворожнечі дні свої.
Аж враз кривава скоїлась подія.
Коханців двоє щирих, запальних
Ворожі ті утроби породили;
Нещастя сталося у сім'ях тих, -
Вони одвічні звади припинили.
Життя коротке і сумну любов,
Трагічну смерть, що потрясла родини,
Як змила ту ненависть чиста кров,
Ми вам покажемо за дві години.
Даруйте нам недоліки пера,
Всі хиби виправить старанна гра.

(пер. І. Стешенко)

Пролог, за визначенням Літературознавчої енциклопедії, – це складник композиції, початковий етап епічного, драматичного твору, в якому стисло викладені причини його написання, події. У ньому можуть бути повідомлені ідейно-тематичний задум автора, мета твору [5: 280].

Класична п'єса “Трагедія Ромео і Джульєтти” В. Шекспіра розпочинається прологом. Функція цього складника композиції тісно пов'язана з кожною окремою драмою, у випадку з трагедією “Ромео і Джульєтта” В. Шекспір зробив пролог вступною частиною п'єси, в якій послідовно викладав вмотивовані наступні події; він також відіграє концептуальну роль. Цей пролог, на відміну від інших, написаний у формі сонету і складається з 14 рядків, поділених на 3 секції по 4 рядки та останню – 2 рядки. Чотири секції поділені тематично; кожна тематичну секцію оригіналу відділяють від наступної розділові знаки. Кожне нове речення – це короткий екскурс глядача в сюжет п'єси. Перша секція знайомить нас з передісторією, тобто місцем дії та давньою ворожнечею двох родин; друга – найважливіша за змістом секція – опис кохання молодих людей: зародження стосунків, їх нещасливий перебіг та трагічна загибель пари; завершальна – це апеляція до глядача.

Пролог, готуючи нас до того, що кохання Ромео і Джульєтти закінчиться смертю, відкриває два ключові моменти сюжетної лінії трагедії: *A pair of star-crossed lovers take their life* – молоді коханці, яким судилось закохатись один в одного та *The fearful passage of their death marked love* – за велінням долі кохання загинуло. Метафоричний епітет *star-crossed lovers* тлумачиться як *thwarted by a malign star* [2: 3032], тобто зорі та доля працюють проти коханців, вони закохуються, але кохання це приречене на нещастя. Це той випадок, де говорити про позитивну чи негативну конотацію доволі складно, оскільки, з одного боку,

молоді люди закохуються, і це почуття проносять крізь усе життя, і, щоб зберегти його чистоту, помирають, з іншого – кохання приречене на поневіряння, нерозуміння з боку обох родин, це кохання – заборонений плід. Незаперечним залишається той факт, що зорі такий перебіг подій напророкували з самого початку. Щоб відтворити намальовану зорями трагічну картину в перекладі, Василь Мисик вводить в текст дієприкметник пасивного стану *рокована*, що в українській мові означає: неминуча, невідворотна; фатальна; визначена наперед долею; яка виражає покірність долі [3: 1274]. Минулий час в даному випадку підсилює хронотопний аспект, доконаний стан переносить нас в період зародження кохання. Трагічну тематику продовжує лексема *нещасна*. Наступні два рядки: *З лон тих домів – рокована, нещасна – коханців пара у життя іде*, яскравий приклад оксюмору на конототивному рівні: *коханців пара* – образ виключно позитивний, натомість *рокована, нещасна* – негативно забарвлений. Позитивно маркований образ коханців і у перекладі І. Стешенко: *Коханців двоє щирих, запальних*, однак домінуючий образ фатальності повністю згублений.

Для відтворення рядків оригіналу:

From forth the fatal loins of these two foes
A pair of star-cross'd lovers take their life;
Whose misadventur'd piteous overthrows
Doth with their death bury their parents' strife [1: 764].

В. Мисик подає:

З лон тих домів – рокована, нещасна –
коханців пара у життя іде,
і їх загибель – люта, передчасна –
край ворожнечі батьківській кладе.

Його авторські тире свідчать винятково про бажання перекладача пунктуаційно підкреслити семантично марковану лексику. Римування цих рядків підсилює задану інтонацію. Такий вибір також диктувався параметрами як читабельності, так і сценічності. Цитуючи Т. Є. Некряч, слід додати наступне: “жоден перекладач драматичного твору не має права нехтувати нікотрим з цих двох параметрів. Орієнтування драматичного твору на глядача завжди вимагає від перекладача уваги до зручної “вимовлюваності” реплік, до правильного виставлення акцентів у структурі речення, що допомагає режисерові та акторам знайти оптимальну фізичну й словесну дію на сцені для найповнішого розкриття авторського задуму. Експресивні якості фрази перекладач повинен закладати у саму структуру репліки” [9: 111–112]. “Завдання перекладача драматичного твору тут ні в чому не відрізняється від загального завдання перекладача художньої літератури – якомога точніше і повніше перевиразити усі рівні змісту у максимально наближеній до джерельного тексту формі” [там само]. Т. Є. Некряч також зазначає, що “тут дуже важливо не підмінити автора собою, не “поглиблювати”, не “покрощувати”, не “розширювати” його” [там само]. Щодо лексичного рівня, то, трактуючи *загибель* як *луту*, В. Мисик дещо надінтерпретує задану тональність оригіналу. Погоджуємось – *загибель передчасна*, очевидно несправедлива, втім натяку на те, що вона люта в оригіналі немає. В. Шекспір залишає нейтральну лексему *death* дозволяючи, тим самим, адресату на свій розсуд наділити її конотаціями. Нейтральніший, у порівнянні з В. Мисиковим, переклад подає І. Стешенко: *Життя коротке і сумну любов, / Трагічну смерть*, ці три моменти якраз і передають триєдине цілісне кохання Ромео і Джульєтти.

Репліку оригіналу: *The fearful passage of their death-mark'd love* В. Мисик перекладає як: *Любов, що їм життя розбити має*, словосполучення *розбити життя* не обов'язково передбачає власне загибель, однак ця сема вже закладена у попередній фразі *передчасна загибель*. На неминучість фатального кінця у В. Мисика вказують також десятий та одинадцятий рядки: *і довга ворожнеча двох родин, / що тільки з смертю їх дітей сконає*. В даному випадку ці два рядки повторюють значення сьомого і восьмого рядків: *і їх загибель – люта, передчасна – / край ворожнечі батьківській кладе*.

Кілька слів про структуру прологу. Як зазначено вище, пролог слідує формі сонета, прикметно, йому притаманна та сама система рим. Як правило, римування не є найважливішим критерієм при перекладах прологів, однак наслідування структури сонету в конкретному випадку вимагає детальнішого аналізу даного аспекту. У кожній секції наявне римування: a b a b, c d c d, e f e f, g g. Що ж до перекладу, то три чотиривірші з перехресною римою та римований двовірш оригіналу повністю передані у перекладі Василя Мисика. Метричний розмір – переважаючий ямбовий пентаметр оригіналу також повністю відтворено в перекладі. У В. Мисика переклад – джерелоцентричний на усіх рівнях, і фонетичний – не виняток, так, два перші рядки оригіналу з цезурою знайшли своє точне відображення в перекладі. Кульмінацію зв'язку *ворожнеча – кров – любов – смерть*, окрім образно-метафоричного пласту, передають переважаючі звукосполучення приголосних *кр, вр*; з огляду на сценічну орієнтацію, нанизування цих звуків наділило переклад дещо більшою експресією, ніж сам оригінал.

Підсумовуючи аналіз ще раз звернемось до статті Т.Є. Некряч, у якій вона наголошує, що “завдання перекладача – перевтілитись в автора, передати всі психологічні нюанси характерів, відтворити усю неповторність інтонаційного, ритмічного та мелодійного малюнку кожного персонажа. І тільки те, що автор може робити інтуїтивно, перекладач повинен відтворювати свідомо” [9: 125]. Саме це і продемонстрував Василь Мисик, зберігши ритм та мелодію оригіналу, образність та, що найважливіше, функцію прологу – концептуальну цілісність.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Shakespeare W. The complete works of...* / W. Shakespeare / Edited by W. J. Craig. – London: Parragon, 1993. – 1442 p. [Далі усі рядки оригіналу цитуємо за цим виданням].
2. *The New Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles, In 2 volumes* / Edited by Lesley Brown. – Oxford: Clarendon, 1993.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.
4. *Кочур Г. Кілька уваг до Василя Мисика та його перекладу “Ромео і Джульєти”* / Г. Кочур // Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю. / Упоряд. А. Кочур, М. Кочур; Передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. – К.: Смолоскип, 2008. – Т. 1. – С. 497 – 502.
5. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 624 с.
6. Машинопис листа М. Таран-Мисик, датований 10.02.90 р. – Харківський літературний музей. – Вст. № 18547 РП-2485.
7. *Мисик В. Шекспір українською мовою* [Рецензія на видання: Уільям Шекспір, Вибрані твори в 2-х томах, К.: Мистецтво, 1950 – 1952рр.] – Харківський літературний музей. – Вст. № 18983 РП-2680/4.
8. *Мисик В. О. Захід і Схід: Переклади* / В.О. Мисик / Авт. передм. О. І. Никанорова. – К.: Дніпро, 1990. – 543 с.
9. *Некряч Т. С. Муки і радощі драматичного перекладу* / Т.Є. Некряч // Од слова й до слова...: Збірник на пошану Роксолани Петрівни Зорівчак, доктора філологічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України / Редкол.: О.І. Чердніченко (голова) та ін. – Львів.: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – С. 108 – 126.
10. *Шекспір В. Зібрання творів у 6-ти томах* / В. Шекспір. – Том 2. К.: Дніпро, 1986. – С. 311 – 413. [Далі усі рядки перекладу І. Стешенко цитуємо за цим виданням].
11. *Шекспір В. Пролог до трагедії “Ромео та Джульєтта”* передр. у кн.: Вороний М. Поезії. Ювілейне вид. – Х., 1929. – С. 391 – 392.
12. *Шекспір В. Ромео і Джульєтта* [Уривок] / Пер. А. Гозенпуд // Театр. – 1937. – № 5–6. – С. 53 – 62.
13. *Шекспір В. Ромео і Джульєтта.* / Пер. з англ. В. Мисик. – Прапор, 1988, № 9 – 10. [Далі усі рядки перекладу В. Мисика цитуємо за цим виданням].
14. *Шекспір У. Вибрані твори: У 3 т.* / Пер. з англ. – К.: Дніпро, 1964. – (До 400-річчя з дня народження В. Шекспіра. 1564 – 1964). – Т. 1. – 783 с.
15. *Шекспір У. Ромео і Джульєтта* / Пер. Г. Хоткевич. Автогр. зберігаються в ЦДІА України у Львові, ф. № 688, оп. 1, зв'язка № 10, од. зб. №№ 164, 166, 167.
16. *Шекспір У. Ромео та Джульєтта* / Пер. П. А. Куліша. Виданий з передм. і поясн. І. Франка. – Львів: Накл. Укр.-руської вид. спілки, 1901. – 132 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталя Гриців – асистент кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики ім. Григорія Кочура Львівського національного університету ім. І. Франка.

Наукові інтереси: сучасні напрями у перекладознавстві, когнітивна лінгвістика; історія українського художнього перекладу.